

## **COVID-19 pandemija ir jos valdymo priemonės – ar jos gali sudaryti pagrindą pateisinti sutarties neįvykdymą?**

Advokatė dr. Simona Drukteinienė, advokatas Tomas Balčiūnas

### **Pirmoji byla pasiekė ir buvo išnagrinėta Lietuvos Aukščiausiajame Teisme**

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas skelbia išnagrinėjęs pirmąją bylą, kurioje buvo sprendžiama, ar šalis gali būti atleista nuo sutarties nevykdymo, jei tam įtakos turėjo COVID-19 pandemija ir valstybės taikytos priemonės jai suvaldyti. Tik prasidėjus pandemijai, Lietuvos verslas ėmė gilintis į iki tol dažniausiai žemės ūkio sektoriuje naudotą force majeure institutą. Teisininkai beveik sutartinai kartojo: pati savaimė pandemija neatleidžia nuo sutartinių įsipareigojimų vykdymo, yra reikalinga įvertinti, ar pandemija ar jai suvaldyti taikomi ribojimai objektyviai trukdo vykdyti sutartį. Netrukus tapo aišku, kad susidariusioje situacijoje pastovumo nebus – Vyriausybės taikomos priemonės dinamiškai kito, o nustatomi reikalavimai ir ribojimai kito jei ne dienomis, tai bent savaitėmis.


### **Pandemijos suvaldymui taikyti ribojimai nebūtinai lėmė absoliutų negalėjimą vykdyti kai kurias sutartis, bet darė vykdymą nepakeliamai sudėtingu**

Kai kurie pandemijos suvaldymui skirti reikalavimai buvo tokie, kurie nors ir nesukūrė absoliutaus negalėjimo įvykdyti sutartį, tačiau sutarties vykdymą pavertė nepakeliamai sudėtingu arba tiesiog ekonomiškai neprotingu. Klasikinis atvejis – komercinių patalpų nuomininko pareiga mokėti nuomos mokesį, kuomet nuomininkas patalpomis naudotis gali, bet į jas klientai negali būti įleidžiami, ir jose iš esmės negalima vykdyti komercinės veiklos. Vertinant formaliai, nuomininkas negali teigti, kad pandemija ar Vyriausybės ribojimai jam trukdo įvykdyti savo pareigą atsiskaityti už patalpas, nes Vyriausybės nustatyti reikalavimai bankinių pavedimų atlikti nedraudžia. Panašiose situacijose verslo bendruomenėje kildavo klausimas – ar tokiais atvejais nuomininkas tikrai negali būti atleistas nuo prievolių vykdymo dėl nenugalimos jėgos?

### **Ankstesnė teismų praktika aiškino, kad tik objektyvus negalėjimas vykdyti prievolę reiškia nenugalimą jėgą**

Iki šiol vyravo teismų praktika, jog asmuo gali būti atleistas nuo prievolės vykdymo dėl nenugalimos jėgos, jei nenugalima jėga jam objektyviai trukdo tai padaryti. Todėl tokiose kaip aukščiau aptarta situacija, atsakymas į klausimą būdavo: tol, kol nenugalima jėga nesukuria fizinių ar teisinių kliūčių vykdyti sutartį, atsiradęs sutarties vykdymo pasunkėjimas nėra nenugalima jėga, ir neatleidžia nuo sutarties neįvykdymo.

Tuomet tokioje situacijoje asmenys dažniausiai siekdavo pasinaudoti kitu teisiniu institutu – siekdavo sutarties pakeitimo dėl sutarties vykdymo esminio suvaržymo. Šis instrumentas kai kada buvo naudojamas 2008 metų finansų krizės metu, kuomet dėl



pasikeitusios ekonominės situacijos sutarties šalys siekdavo persitarti kai kurias sąlygas, tokias kaip nuomos mokesčio dydis, tiekimo apimtys ir pan. Tradiciškai būdavo laikoma, jog jei naujai susiklosčiusios ar pasikeitusios aplinkybės trukdo vykdyti sutartį, tačiau sutarties įvykdymas objektyviai įmanomas – susiklostė sutarties vykdymą iš esmės suvaržiusių aplinkybių situacija. Tokioms aplinkybėms esant sutartis gali būti keičiama, arba kraštutiniu atveju – nutraukta. Jei aplinkybės objektyviai sutarties įvykdyti neleidžia – tuomet šios aplinkybės yra nenugalima jėga, ir nukentėjusioji šalis gali būti atleista nuo sutarties vykdymo.

### **Nenugalima jėga – ir tada, kai susiklosto ekonominis (praktinis) neįmanomumas ar sutarties tikslo žlugimas**


COVID-19 pandemija išryškino tokio kategoriško skirstymo netobulumą. Vis dažniau susiklostydavo situacijos, kuomet sutarties įvykdymas būdavo objektyviai vis dar įmanomas, tačiau jis prieštarautų sutarties tikslui ir ekonominei sutarties paskirčiai.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje iš naujausiųjų savo nutarčių (civilinėje byloje Nr. e3K-3-66-313/2022) progresyviai ir pagal naujausias tarptautinių sutarčių tendencijas konstatavo, kad tam tikros situacijos tuo pat metu gali būti vertinamos tiek kaip nenugalima jėga, tiek kaip sutarties esminio suvaržymo aplinkybės. Tai reiškia, kad gali susiklostyti aplinkybės, kuomet sutarties įvykdymas objektyviai įmanomas, bet sutarties šalis nuo jos vykdymo vis tiek gali būti atleista dėl nenugalimos jėgos.

Aukščiausiasis Teismas nurodė, kad nenugalima jėga atsiranda ir tada, kai susiklosto ekonominis (praktinis) neįmanomumas ar sutarties tikslo žlugimas. Jei sutarties vykdymo suvaržymas yra tokio aukšto laipsnio, kad jis savo padariniais itin smarkiai iškreipia šalių tarpusavio prievolių pusiausvyrą, jis prilygsta objektyviam neįmanomumui, ir tai yra laikoma nenugalima jėga. Be to, jei remiamasi sutarties tikslo žlugimu, kaip pagrindu taikyti nenugalimą jėgą, tokiu atveju nukentėjusioji šalis turi pademonstruoti, kad sutarties sudarymo metu sutarties tikslas šalims buvo žinomas ir suprantamas, o negalėjimas jo pasiekti daro sutartį beprasme.

### **Išaiškinimas naujas, bet nėra netikėtas bei visiškai atitinka tarptautines sutarčių teises tendencijas**

Galima pasidžiaugti tokiu progresyviu ir tarptautines sutarčių teises tendencijas atliepiančiu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo požiūriu. Toks sprendimas nebuvo netikėtas. Dar anksčiau kasacinio teismo praktikoje buvo galima įžvelgti panašių tendencijų. Nors teismas tokio aiškaus paaiškinimo kaip dabar nebuvo pateikęs, tačiau kai kada situacijos, kai sutartį objektyviai įvykdyti būtų galima, vis viena būdavo traktuojamos kaip nenugalimos jėgos situacijos. Pavyzdžiui, jei sutarties šalis, paprastai – ūkininkas, įsipareigodavo parduoti tam tikrą kiekį produkcijos, bet dėl meteorologinių priežasčių to padaryti negalėdavo. Jei meteorologinės priežastys iš tiesų būdavo tokios, kokių nebuvo galima numatyti, tuomet būdavo laikoma, kad sutarties šalis produkcijos negali patiekti (parduoti) dėl nenugalimos jėgos. Tačiau juk tokioje situacijoje objektyviai prievolę – parduoti produkciją – įvykdyti būdavo įmanoma, pavyzdžiui, produkciją ne užauginus ar



pagaminus, o įsigijus iš trečiojo asmens. Tačiau jau kurį laiką būdavo vertinamas sutarties tikslas – jei sutarties šalis pati gamina ar augina produkciją, tuomet iš jo ne visada galima reikalauti įsigyti prekes iš trečiųjų asmenų, kad jos būtų patiektos pirkėjui. Kitaip tariant, sutarties tikslas jau kurį laiką būdavo vienas iš kriterijų, svarbus įvertinti, ar sutarties neįvykdymas pateisinamas nenugalima jėga.

### **Ko galime išmokti iš pirmosios COVID-19 bylos?**

Taigi, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas labai aiškiai praplėtė galimybes taikyti nenugalimos jėgos institutą. Aptariamam atveju, teismas konstatavo, kad jei nuomininkas patalpas nuomojasi komerciniais tikslais, bet dėl Vyriausybės taikomų ribojimų negali jose vykdyti komercinės veiklos, jis gali gintis nenugalimos jėgos aplinkybių susiklostymu.

Tiesa, ši taisyklė neturėtų būti suprantama kaip taikoma universaliai visoms nuomos sutartims. Labai svarbu konkretus atvejis, konkreti patalpų paskirtis, ir konkreti nuomininko veikla, kurią jis vykdė ar ketino vykdyti patalpose. Taip pat svarbu tai, kiek Vyriausybės taikyti ribojimai turėjo įtakos konkrečiam nuomininko veiklai.

Aukščiausiasis Teismas taip pat pakartojo daugumos teisininkų savo klientams nuo pandemijos pradžios kartotas frazes: pati pandemija ar jai suvaldyti pasitelktos priemonės savaime nėra nei nenugalima jėga, nei sutarties vykdymo esminis suvaržymas. Pandemijos ar jos valdymo priemonių poveikį reikia vertinti individualiai kiekvienų sutartinių teisinių santykių atžvilgiu.